

CONTRIBUȚII LA ISTORIA CELUI MAI VECHI SAT DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA. MODUL DE TRANSMITERE A PROPRIETĂȚII*

NICOLAE BUNGREZEANU

Satul Răzvad (*Răzvad, Răzvadul de Sus, Răzvadul de Jos*) este situat pe cursul mijlociu al Ialomiței, la confluența cu pîriul Răzvedanca; localizarea este exactă, întîlnindu-se și în documente¹.

Numele său este de origine slavă (prefixul *răz*==peste) și, în traducere, înseamnă *peste vad*; slavii, veniți în aceste locuri prin secolul al VI-lea, au numit pîriul de peste vad, adică de peste Ialomița, Răzvad. Avînd în vedere că și documentele vorbesc de satul Răzvad ca avînd, mai înainte, același nume cu pîriul care îi străbate teritoriul, putem admite că satul și-a luat numele de la pîriu². Acest lucru ar constitui, de asemenea, un argument în a spune că satul are o vechime foarte mare.

De-a lungul întregii perioade de studiu, materialul documentar este bogat. Satul îl aflăm împărțit în două mari unități, Răzvadul de Sus și Răzvadul de Jos, împărțire care s-a păstrat pînă în zilele noastre. Atît Răzvadul de Sus, cît și Răzvadul de Jos, s-au divizat în multe moșii (proprietate moșnenească, domnească, mănăstirească și boierească); pe parcurs, se cristalizează tipurile de proprietate boierească și mănăstirească, preponderența căpătînd-o cea dintîi.

Satul Răzvadul de Jos a fost în întregime al mănăstirii Dealu; de la începutul secolului al XVII-lea, întîlnim părți din el ca fiind și proprietate boierească, mijlocul de schimbare constituindu-l uzurparea.

* Analiza evoluției satului Răzvad de la prima mențiune scrisă și pînă în secolul al XIX-lea, în lumina documentelor publicate în colecția *Documente privind istoria României*, B, Țara Românească, sec. XIII—XV, XVI, XVII, și în lucrarea lui George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dîmbovița*, Tirgoviște, 1972.

¹ D.I.R., XVII, vol. IV, p. 320: satul este situat „pe gura Răzvadului”; *ibidem*, p. 342: Alexandru Coconul întărea lui Socol paharnic din Cornățeni, o parte din satul Răzvad „toată din cîmp și din pădure... și din apa Ialomiței...”

² Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 3.

Afirmăm că *Răzvadul-de-Jos* era proprietatea mănăstirească, cu toate că pînă la 1628 nu apare nici un document despre acest sat, și mai ales ca fiind al mănăstirii Dealu, avînd în vedere că de la prima atestare scrisă (1431) și pînă la 10 iulie 1614 se menționează un sat în întregime *proprietate mănăstirească* în condițiile în care actele atestă, în acest răstimp, existența unui sat Răzvad de Sus *proprietate boierească*. Pe de altă parte, un sat Răzvad de Sus, presupune, implicit, și un Răzvad de Jos, lucru confirmat, mai tîrziu, și de documente.

Primul act despre Răzvad este cel din 17 noiembrie 1431, emis la Tîrgoviște de Alexandru I Aldea, prin care acesta, dăruia mănăstirii Dealu „*satele numite Alexani, pe Ialomița, și Razvad, lingă mănăstire, sub deal...*”³. Este vorba de un sat întreg, credem Răzvadul de Jos, proprietate domnească, care, prin danie, a devenit proprietate mănăstirească, cu drept imunitar deplin, proprietarul fiind scutit de toate dările, în natură și în bani, și muncile datorate domniei. Mănăstirii i se întărea, de asemenea, dreptul de a se substitui tuturor organelor puterii centrale. Faptul că domnul acorda un drept imunitar atît de larg, ne indică perioada de adîncă fărîmițare feudală ce a urmat domniei lui Mircea cel Bătrîn.

Încercînd să stabilim începuturile Răzvadului și momentul depar-tajării, se poate spune că a fost un sat liber, de moșneni. La un moment dat, cel mai tîrziu în secolul al XIV-lea, datorită întinderii și poziției sale, s-a împărțit în două, Răzvadul de Sus și Răzvadul de Jos⁴. Pe parcurs, proprietatea moșnenească a fost uzurpată de feudali, lucru care s-a accentuat odată cu înființarea statului feudal. Domnia a oferit, de acum, un cadru organizat de acaparare a pămînturilor, ea însăși fiind părtașă la acest proces. Răzvadul de Jos a ajuns proprietate domnească iar, prin danie, a devenit moșie a mănăstirii Dealu.

Și în cazul Răzvadului de Sus, părți din el, prin daniile diversilor boieri, au ajuns proprietate mănăstirească. Astfel, prin actul din 29 aprilie 1453, Vladislav II întărea mănăstirii Bolintin o vie la Răzvad, dania lui Pilea logofăt⁵. Singura mențiune documentară care mai apare în secolul al XV-lea este actul din 6 octombrie 1499 prin care, același domnitor, întărea jupinesei Stana și fiilor săi, un loc la Răzvad⁶. Timp de aproape șapte decenii Răzvadul nu mai este menționat în scris, fără ca

³ D.I.R., XIII—XV, p. 92.

⁴ În general, încă de prin secolul al X-lea se conturase peisajul rural pe care-l întîlnim în secolele XIV—XVIII, satele fiind considerate de primele acte emise de cancelarie ca „*vechi și bătrîne*” (apud Șt. Ștefănescu, *Istorie și demografic*, în *Studii*, tom. 20, 5, 1967, p. 184). Este exclusă posibilitatea ca divizarea satului în cele două mari unități să se fi produs în timpul lui Alexandru I Aldea, ținînd cont și de caracterul imunitar al moșiei, precum și de actele de întărire de mai tîrziu ale proprietății mănăstirii Dealu (D.I.R., XVII, vol. II, p. 299).

⁵ D.I.R. XIII—XV, p. 125.

⁶ G. Potra, *Tezaurul...*, p. 109.

să dispară. Nu este exclus ca acum, din cauza exploatării interne și ceterilor, din ce în ce mai mari, ale turcilor, satul să fi cunoscut o mai slabă densitate a populației, locuitorii retrăgîndu-se la munte și astfel să nu mai fie pomenit în acte ⁷.

Satul reapare în documente în a doua jumătate a secolului al XVI-lea ; astfel, la 22 aprilie 1567, Ivan Noroceea, mare logofăt, se înfrățește cu Badea vătaf, Dumitra, Gherghina, Cărstian, Negrea și Radu din Ciumești peste părțile de ocină de la Răzvad, precum și cumpăra două părți de la aceștia ⁸. Mai departe, prin actul din <1 septembrie 1591—31 august 1592>, Radu postelnic din Stănțești înzeștră pe vărul său Socol, pe care îl înfia, cu partea sa din satul „Răzvadul de Sus” ⁹.

Din documente reiese deci că satul Răzvadul de Sus era împărțit în mai multe moșii, acestea purtînd chiar nume specifice de distincție, probabil nume de boieri : Ciumeasca (sau Ciumești) ¹⁰ și Măndeașca ¹¹. Pe de altă parte, lipsa unor toponime pentru Răzvadul mănăstirii Dealu, ne întărește convingerea că acest sat nu poate fi altul decît Răzvadul de Jos.

În ceea ce privește proprietatea mănăstirească, în hrisoavele din 15 iunie 1612 și 10 iulie 1614, emise la Tirgoviște, Radu Mihnea înoia cărțile de proprietate ale mănăstirii Dealu pentru că „...a mai dăruit răposatul Io Alexandru voevod, fiul lui Mircea voevod cel Bătrîn... satul Răzvad, lingă mănăstire, cum scrie în hrisovul său de 180 de ani. Și încă să se știe că am adăugat și domnia mea” ¹². Apoi, la 8 iulie 1619, Gavril Movilă întărea dania făcută de Vintilă clucer mănăstirii Blaj privind ocina sa de la Răzvad ¹³.

Studiînd evoluția proprietății boierești la Răzvad, așa după cum s-a văzut, părți din acest sat au fost stăpînite de Ivan Noroceea, dregător important din timpul domniei lui Mihai Viteazul, numit chiar Ivan Noroceea din Răzvad. Din moșia acestuia, o parte a revenit fiicelor sale Zamfira și Velica, care ău dăruit-o mănăstirii Golgota ¹⁴. Cealaltă parte, moșia Ciumeasca, a fost dată ca zestre de Ivan Noroceea, nepotei sale Maria și soțului acesteia, Nedelco postelnic din Mirșa. După moartea marelui vornic, însă, ocina a intrat în posesia lui Lumotă mare armaș, fiul lui Radu din Ciumești, în urma judecății cu Maria și Nedelco postelnic,

⁷ v. Șt. Ștefănescu, *Conjuncturi socio-politice și situația demografică în Țara Românească în sec. XIV—XVI*, în „Populație și societate. Studii de demografie istorică”, vol. I, Cluj 1972, pp. 75—88.

⁸ D.I.R., XVI, vol. III, p. 237.

⁹ *Idem*, vol. VI, p. 15.

¹⁰ *Idem*, XVII, vol. I, p. 230 ; vol. III, p. 414 ; vol. IV, p. 342.

¹¹ *Idem*, vol. IV, p. 342.

¹² *Idem*, vol. II, p. 86, 299.

¹³ *Idem*, vol. III, p. 390.

¹⁴ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București. 1971, p. 66 ; D.I.R. XVII, vol. I, p. 1.

care nu au putut să dovedească că moșia, prin moștenire, este a lor¹⁵ deoarece actul de proprietate se afla la fiica lui Ivan Noroceea în Țara Ungurească¹⁶. Lucrul este explicabil ținând cont de faptul că, în timpul domniei filoturcului Simion Movilă, partizanii lui Mihai Viteazul au fugit în Transilvania.

Prin actul emis de Radu Șerban la 10 octombrie 1606, moșia Ciumeasca a ajuns în stăpînirea lui Petriman cojocarul din Tirgoviște, prin schimb și înfrățire, cu Lumotă, devenit acum mare clucer¹⁷.

În timpul domniei lui Gavril Movilă, Maria și Nedelco postelnic au revenit în problema acestei moșii și s-a văzut că „...a cumpărat Ivan Noroceea vornic această ocină din Răzvad de la acești mai sus spuși boieri din Ciumești, că au citit și cartea lui Pătru vovodă“, Petriman cojocarul rămînînd „de lege și de judecată“¹⁸. Reiese, pe de o parte, că cei cu care s-a înfrățit Ivan Noroceea, și de la care a cumpărat moșia Ciumeasca, erau boieri mici (foști moșneni deveniți boieri), apărînd clar fenomenul înghițirii micilor domenii de către marea proprietate, iar pe de altă parte, deși Petriman cojocarul cumpărase ocina, starea socială a fost aceea care a decis în această pricină.

Din documentele următoare aflăm atît că Nedelco postelnic stăpînea și alte părți din Răzvadul de Sus, în afara moșiei Ciumeasca, și deci era firească tendința sa de a-și mări domeniul, cît și faptul că, un alt boier, Socol Cornățeanul, nepotul marelui vornic Socol din Răzvad, devine mare proprietar în acest sat¹⁹.

Astfel, prin actul din 6 septembrie 1623, Alexandru Coconul vovod întărea lui Socol paharnic din Cornățeni, două părți din Răzvad²⁰. La 15 octombrie 1623 i se întăreau lui Socol Cornățeanul moșia Ciumeasca, cumpărată de la Maria și Nedelco postelnic care „...au ajuns

¹⁵ *Idem*, XVII, vol. I, p. 188.

¹⁶ *Idem*, vol. III, p. 413.

¹⁷ *Idem*, vol. I, p. 230; în actul următor, din 30 iunie 1609, Radu Șerban întărea din nou lui Petriman Cojocarul această ocină însă fără vinărici (*Ibidem* p. 394), iar din hrisovul emis la 3 septembrie 1619 reiese că Lumotă mare clucer vînduse ocina lui Petriman cojocarul (*Idem*, vol. III, p. 414). Probabil că, din anumite considerente, Lumotă a renunțat la înfrățirea cu Petriman și i-a vîndut acestuia moșia.

¹⁸ *D.I.R.* XVII, p. 414.

¹⁹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 162.

²⁰ *D.I.R.* XVII, vol. IV, p. 321: o parte este „din funia cea veche, jumătate de peste tot locul oricît se va alege din cîmp și din pădure și din apă și din dealul cu vinărici și din vatra satului“ și este vîndută încă din 15 iulie 1623. Cealaltă parte este „din funia cea nouă, pe care a ținut-o Petriman cojocarul, anume o delniță a unui vecin în seliștea satului, cât a ținut cu casa și cu îngrăditura casei și cu loc de grădină și patru ogoare în cîmp și cu două curături cu pomet pe gura Răzvadului și cu vie în dealul Răzvadului...“. Rezultă de aici atît faptul că la origine moșia a fost moșnenească, mai bine zis mică proprietate boierească, și prin vinderea ei lui Ivan Noroceea, micul boier respectiv a căzut împreună cu pămîntul în rumănie, cît și importanța economică a satului.

vreme de greutăți și de nevoi și de dăjdii și de datorii...“, precum și moșia Măndeașca cumpărată de la Balea spătar ²¹.

Mai departe, lui Socol Cornățeanul i se întăreau drepturile de proprietar la Răzvad. Astfel, la 27 iunie 1624 Alexandru Coconul întărea lui Socol, fiul lui Drăghici vornic din Cornățeni și al Irinei, ocină în Răzvadul de Sus, partea lui Radu postelnic din Stănțești ²².

La 15 iulie 1628 Alexandru Iilaș voievod întărea lui Socol paharnic ocină cu vii și vecini în Răzvadul de Jos, cumpărată de la nepotul său Preda postelnic, de fapt și primul act în care apare numele acestui sat ²³.

Actul cel mai important în ce privește delimitarea clară a satului Răzvad în cele două mari părți, precum și în care apar hotarele acestora, este cel din 5 decembrie 1639, prin care Matei Basarab îi înnoia lui Socol Corănțeanul, ruda sa, cărțile de proprietate pentru moșiile la Răzvadul de Sus cumpărate de la Balea spătar din Stroiști, Nedelco postelnic din Mirșa, două părți, Mircea spătar și soția sa Neacșa, a opta parte, și la Răzvadul de Jos, ocine cumpărate de la Mihai postelnic din Lazuri, a opta parte, Preda postelnic din Tătărani, nepotul doamnei Neaga, o parte, Mitroaia vorniceasa, o parte, și de la jupineasa Dospina, fata lui Tudosie logofăt Rudeanul, a treia parte ²⁴.

Aflăm în continuare, din documente, că proprietar la Răzvad, respectiv Răzvadul de Sus, era însuș domnitorul Matei Basarab în virtutea faptului că bunicul său, jupan Datco, stăpînise o jumătate din acest sat ²⁵.

²¹ D.I.R. XVII, vol. IV, p. 342.

²² *Ibidem*, p. 434: Radu postelnic era fiul lui Cărstian Postelnic din Stănțești, acesta din urmă fiind frate mai mare al lui Drăghici vornic din Cornățeni. Numai în acest mod se explică, pe de o parte, afirmația documentară că Radu postelnic era nepotul Irinei, iar pe de altă parte, faptul că acesta a putut să-l înfizeze pe Socol Cornățeanul. De asemenea, în ciuda aparențelor, nu se poate spune că acest Cărstian postelnic este una și aceeași persoană cu micul boier Cărstian deoarece s-a văzut din documente că primul poartă un titlu, pe cînd al doilea a devenit rumîn. Apoi, nu trebuie uitat că Radu, fiul lui Cărstian, nu își putea păstra titlul în condițiile în care tatăl său era dependent. Analizînd prin comparație documentul din «1 septembrie 1591 — 23 august 1592», reiese că nu este vorba de una și aceeași moșie. Drăghici vornic și soția sa Irina cumpăraseră înainte de 1590 de la nepotul lor Radu postelnic ocină la Răzvadul de Sus, prin moștenire, moșia revenind, de drept, lui Socol.

²³ G. Potra, *op. cit.*, p. 158; se pare că acest Preda postelnic nu este același cu nepotul lui Matei Basarab, Preda Brîncoveanu, avînd în vedere că acesta apare postelnic între 28 mai 1624 — 23 august 1625 (apud N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 125).

²⁴ G. Potra, *op. cit.*, p. 203—204: hotarele Răzvadului de Sus erau „în lung, din Slănicul lui Ban pînă în hotarul Tărgoviștii, în matca Ialomiții, și în lat, den hotarul mănăstirii Dealului pînă în hotarul Mitrolii vornicesii” iar ale Răzvadului de jos „în lung, den hotarul Slănicului lui Ban pînă în hotarul Tărgoviștii, în matca Ialomiții și în lat, den hotarul Răzvadului de Sus pînă în hotarul mănăstirii Dealului”.

²⁵ *Ibidem*, p. 224: la 10 martie 1645, Matei Basarab, împreună cu nepotul său Freda Brîncoveanu mare clucer, iau de la Socol această jumătate de sat;

Satul Răzvad și-a continuat evoluția, fiind pomenit de documente, în tot cursul secolului al XVII-lea, precum și în secolul următor; apar Iarcu vătaful din Răzvad²⁶, Vasilie căpitan din Răzvad²⁷, vii la Răzvad²⁸. În ce privește marea proprietate boierească, murind în 1653 marele vornic Socol Cornățeanul, moșiile acestuia au fost transmise urmașilor. Informația documentară în acest sens este însă sporadică, avînd în vedere și posibilitatea divizării marelui său domeniu datorită numărului mare de moștenitori²⁹.

Astfel, la 8 mai 1740, Grigorașcu Brătășan, fost ceauș de aprozi, împreună cu frații săi, vindeau moșia lor din Răzvadul de Sus și Răzvadul de Jos marelui stolnic Barbu Văcărescu³⁰. Mai este menționat ca proprietar, la 16 iunie 1777, Scarlat Greceanu, fost mare agă³¹.

Cît privește proprietatea mănăstirii Dealu la Răzvad, aceasta s-a îngustat tot mai mult, în documente apărînd vinăriciul de pe dealul Răzvadului ca fiind al mănăstirii³². Foarte rar este menționată „moșia sventei mănăstiri Dealu la Răzvad“³³.

Ultimul document din perioada cercetată este cel din 18 octombrie 1800, în care ispravnicii județului Dimbovița, făceau cunoscut domnitorului rezultatul cercetărilor întreprinse în legătură cu pricina dintre egumenul mănăstirii Dealu și locuitorii din mai multe sate printre care și Răzvad, care nu voiau să plătească dijmă și să presteze clacă³⁴.

Ne aflăm la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor cînd, datorită fiscalității excesive și arbitrare, se înregistrează în Țara Românească mișcări sociale care mergeau de la refuzul plății dărilor, fuga în masă și pînă la răscoale. Este vorba de acele mișcări sociale care au premers ridicării maselor de la 1821.

moșia fusese cumpărată de Ivan Norocea de la boierii Preda postelnic din Lerești, Leca vornic și Mîcu pitarul din Bănești și Mihai din Mîrșa iar prin transmisiune și cumpărare ajunsese în posesia lui Socol. Datco, ca proprietar, și modul de transmitere a proprietății se explică prin ipoteza că suș numiții boieri au cumpărat moșia de la acesta. La 30 martie 1649, la „rugăciunea“ lui Socol clucer, Matei Basarab îi dă înapoi acestuia moșia în schimbul satului Ștubeele din județul Mehedinți (p. 250), act întărit din nou la 26 iulie 1649 (p. 260).

²⁶ *Ibidem*, p. 172.

²⁷ *Ibidem*, pp. 383—396.

²⁸ *Ibidem*, p. 324, 634.

²⁹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 162.

³⁰ G. Potra, *op. cit.*, p. 652: „...această moșie Răzvad... ne iaste și nouă de moștenire de la moșii noștrii, încă de la Socol clucer, după cum adeverează și hrisovul lui Matei vodă Basarab“.

³¹ *Ibidem*, p. 836: Mihai Constantin Șuțu voievod dăruia bisericii de pe moșia Răzvadul de Sus, biserică „dărăpănată și cu totul pustiuă“ (ridicată de Socol Cornățeanul la 1643—1644) vinăriciul din toate viile ce erau în cuprinsul moșiei.

³² *Ibidem*, p. 693: la 1 septembrie 1749 Grigore Ghica voievod acorda mănăstirii Dealu dreptul de a lua vinăriciul de pe dealul Răzvadului; acest drept este întărit în 1753 (p. 174) și în 1796 (p. 916).

³³ *Ibidem*, p. 766.

³⁴ *Ibidem*, p. 951.